Patrick Cockburn

EPOCA JIHADULUI

Statul Islamic și marele război pentru Orientul Mijlociu

Traducere de Vlad Stângu

POLIROM
2019

Cuprins

Introducere 5

Partea I

Preludiul afgan

Înfrângerea talibanilor (Afganistan, 2001) 27

Partea a II-a

Ocuparea Irakului

Irakul sub sancțiuni (Irak, 1990-2003) 47

Schimbare de regim (Irak, 2003) 59

Rezistența (Irak, 2004) 93

Bombe și buletine de vot (Irak, 2005) 122

Război civil (Irak, 2006-2007) 150

Retragerea (Irak, 2007-2010) 189

Partea a III-a

Înapoi în Afganistan

Reîntoarcerea talibanilor (Afganistan, 2009-2012) 215

Partea a IV-a

Primăvara arabă

Extinderea misiunii (Libia, 2011) 241

„Somalizarea" Libiei (Libia, 2012-2014) 272

Yemenul prins la mijloc (Yemen, 2009-2015) 282

Veninul sectar (Bahrain, 2011) 298

Partea a V-a

Siria: revoluție și contrarevoluție

De la revoluție la război sectar (Siria, 2011-2013) 317

Catastrofa siriană (Siria, 2013-2014) 340

Partea a VI-a

Nașterea unui califat

Zece ani mai târziu (Irak, 2013) 363

Irakul pe marginea prăpastiei (Irak, 2013-2014) 379

Statul Islamic se extinde (Califatul, 2014) 389

Statul Islamic rămâne (Califatul, 2014-2015) 414

Viața în Califat (Califatul, 2015) 442

Postfață. Opt războaie 465

Mulțumiri 475

Index 477

Reîntoarcerea talibanilor

Afganistan, 2009-2012

3 mai 2009

În timpul războiului contra talibanilor din 2001, am stat într-un orășel numit Jabal Saraj, chiar la nord de Kabul. Era foarte sărac și extrem de murdar, dar se afla sub controlul strict al Alianței Nordice antitalibane și constituia un loc bun pentru a aștepta începutul ofensivei susținute de Statele Unite. Jabal Saraj este localizat la capătul sudic al văii Panjshir, un bastion principal al rezistenței atât împotriva comuniștilor, cât și a talibanilor. Orașul fusese răvășit de război. Podul principal fusese aruncat în aer și înlocuit cu o structură temporară bizară, formată din mașini blindate ale talibanilor capturate, puse una lângă alta. Linia frontului cu talibanii se afla la vreo 32 km spre sud, tranșeele trecând prin satele bine irigate din Câmpia Shomali.

În perioada în care am stat acolo, locuitorii din Câmpiile Panjshir și Shomali o duceau rău, chiar și după standardele afgane. Ofensivele și contraofensivele forțelor talibane și antitalibane făcuseră imposibil să trăiești și să lucrezi. O mare parte din populație a plecat. Livezile și câmpurile erau pline de mici mine antipersonal letale, iar sistemul de irigații fusese distrus. De partea talibană a frontului, care trecea pe lângă aeroportul Bagram, satele au fost sistematic bombardate sau incendiate și 140.000 de locuitori plecaseră în refugiu.

Opt ani mai târziu, locuitorii din Câmpia Shomali și din Valea Panjshir se numără printre învingătorii, nu prea numeroși, din conflictul afgan de la căderea talibanilor. După ce au trăit la un moment dat într-unul dintre cele mai periculoase locuri din țară, pot spune acum despre orașele și satele lor că sunt foarte sigure. Victorioși

în război, ocupau o poziție bună pentru a primi locuri de muncă și contracte în epoca post-talibană. Însă motivele pentru care lor le merge bine explică și de ce atât de mulți alți afgani o duc rău.

Merg la nord de Kabul să vizitez locurile în care am stat în perioada războiului din 2001. În realitate, aceasta este singura direcție în care pot călători, pentru că toate celelalte drumuri sunt periculoase. Am întrebat un membru al parlamentului afgan din Bamyan, de la nord-vest de capitală, dacă pot vizita această provincie în siguranță. „Există două drumuri, dar unul este foarte periculos, pentru că e controlat de talibani", mi-a răspuns precaut. „Celălalt drum e sigur, câtă vreme ai gărzi de corp înarmate." Recent, pe acest al doilea drum, niște bărbați îmbrăcați în uniforme de poliție au oprit două vehicule care transportau bani pentru o bancă locală și au omorât șase șoferi și paznici.

Drumul care duce în afara orașului Kabul e foarte aglomerat. Pentru mulți locuitori din oraș, e singurul care mai poate fi folosit pentru a petrece o zi la țară. De asemenea, e o rută vitală pentru trupele SUA și NATO. Rutele de aprovizionare militară prin Pakistan sunt vulnerabile la atacurile talibanilor de ambele părți ale frontierei. În mod ironic, șoferii pakistanezi de camion care transportă echipament pentru ca trupele occidentale să lupte împotriva talibanilor pot trece în siguranță doar pentru că respectivele companii de transport îi plătesc pe comandanții talibani să nu îi atace.

Charikar era un orășel mohorât, sărăcit și pe jumătate gol, de lângă baza aeriană Bagram, pe unde trecea linia frontului. Astăzi e plin de camioane care transportă în capitală fructe și legume de la fermele și livezile din Câmpia Shomali, în timp ce pe drumul care duce în direcția opusă se înghesuie cisterne de petrol și camioane uriașe cu containere care merg spre Tadjikistan și Uzbekistan. Am fost în Bagram, unde generalul Baba Jan, un important comandant militar al Alianței Nordice responsabil de zonă, obișnuia să le arate jurnaliștilor pozițiile talibanilor din turnul de control pe jumătate dărâmat al aeroportului Bagram. Am întrebat ce s-a întâmplat cu generalul și mi s-a spus că o duce bine, devenise șeful serviciului de securitate din Kabul și, mai târziu, în epoca post-talibană, al celui din Herat, în vestul Afganistanului. Nu mai are o funcție oficială, dar se spune că a obținut un contract foarte profitabil de aprovizionare a trupelor americane din cartierul general de la Bagram.

După ce au căzut aproape toți talibanii paștuni, comandanții Alianței Nordice, majoritatea tadjici și uzbeci, au fost cel mai bine poziționați pentru a intra în noua elită de conducere. Merg cu mașina de-a lungul văii Salang, pe unde drumul din Câmpia Shomali șerpuiește abrupt spre munții Hindukuș, prin tunelul Salang, care e singurul drum bun, indiferent de anotimp, ce leagă nordul de sudul Afganistanului. Peisajul este magnific. Râul Salang s-a transformat într-un torent odată cu topirea zăpezii de pe munte. Se iscă o furtună și pereții de stâncă neagră de pe marginea drumului sunt luminați de fulgere. În 2001, veneam aici să-l vizitez pe generalul Bashir Salangi, un despot militar care făcea parte din Alianța Nordică și controla tunelul Salang. Chiar și în lumea trădătoare a politicii afgane, generalul Salangi a devenit celebru pentru încheierea unei înțelegeri secrete cu talibanii, în 1997, care permitea miilor lor de luptători să treacă prin tunel – o potențială catastrofă pentru Alianța Nordică. Apoi, generalul Salangi a aruncat în aer gura tunelului, prinzându-i în capcană pe talibani, ai căror oameni au fost imediat uciși de trupele Alianței Nordice care așteptau ambuscada. Din 2001, generalul Salangi a prosperat ocupând o serie de funcții înalte. Carierele generalilor Baba Jan și Salangi oglindesc o nemulțumire pe care am auzit-o de la un observator din Kabul: „Indiferent cine ar trebui să se afle la conducerea guvernului nostru, se pare că vedem în continuare aceleași chipuri pe care le știm de la începutul anilor '90".

O schimbare majoră pe drumurile de la nord de Kabul constă în faptul că podurile au fost reconstruite. Acestea fuseseră, aproape fără excepție, aruncate în aer în timpul războaielor. Nu la fel de avansată este și reconstrucția șoselelor, dar nici ele nu mai arată ca niște albii de râu pline de pietre. Jabal Saraj este din nou un oraș prosper și un loc de popas pentru tiruri. Podul, cândva încropit din blindatele vechi ale talibanilor, a fost înlocuit cu o structură nouă de beton. Reconstrucția podurilor și a șoselelor, o prioritate a efortului Statelor Unite de ajutorare, are avantajul suplimentar că permite forțelor militare americane să se miște mai ușor.

Ar putea fi prosperitatea din această parte a Afganistanului reprodusă și în alte părți ale țării? Nu e foarte probabil. Spre surprinderea lor, locuitorii s-au dovedit a fi câștigători în războiul cu talibanii, datorită intervenției americane provocate de 11 septembrie.

10 mai 2009

Situat în vestul Afganistanului, Herat e complet izolat de restul planetei. La un moment dat, a fost unul dintre cele mai mari orașe ale lumii, o capitală imperială care se îmbogățea din comerțul cu Iranul, restul Afganistanului și Asia Centrală, de-a lungul Drumului Mătăsii. Deasupra moscheii vechi de 800 de ani din centrul orașului sunt minarete acoperite cu mozaicuri albastre și verzi ce se ridică deasupra unuia dintre cele mai mărețe monumente ale lumii islamice. Dar Herat este astăzi izolat chiar și de restul Afganistanului. Am venit cu avionul, deoarece drumul pe șosea era prea periculos. Imediat după ce am ieșit din aeroportul sărăcăcios, am luat-o la dreapta; dacă am fi luat-o la stânga, pe drumul principal spre Kandahar, am fi ajuns curând în teritoriul controlat de talibani. Drumul spre est spre Bamyan și Kabul este riscant din aceleași motive.

Herat este liniștit, în comparație cu restul Afganistanului. Polițiștii în uniforme gri-închis și cu chipiuri pe cap, verifică mașinile, dar nu par să se aștepte la vreo problemă. Sunt mai multe clădiri noi decât în Kabul, dar la multe șantiere lucrul pare să se fi oprit.

La prânz mă întâlnesc la un picnic cu Obaidullah Sidiqi, un afacerist local, în livada bine irigată pe care o deține, plină de duzi, meri și caprifoi, nu departe de drumul spre aeroport. Un aspect atrăgător al Afganistanului, niciodată menționat în reportajele de război, este dragostea afganilor pentru flori. Chiar și în prima linie a frontului, soldații sapă mici șănțulețe, le umplu cu apă și plantează mușcate. Sidiqi, după ce a lucrat timp de 16 ani în construcții, pentru Fondul Salvați Copiii și pe cont propriu, explică faptul că afacerile din Herat se confruntă cu dificultăți deosebite. De exemplu, anul trecut, pentru a-și putea onora unele contracte, a trebuit să lucreze deghizat. Un contract prevedea construirea unei școli în districtul Shindand, în sudul provinciei Herat, o zonă pastună unde talibanii sunt puternici. Sidiqi, la fel ca majoritatea locuitorilor din Herat, este tadjic. Rebeliunea talibană este acum restrânsă la pastuni – comunitatea căreia îi aparțin 42% dintre afgani, în timp ce, în trecut, tadjicii, care alcătuiesc 27% din populație, au fost inima opoziției antitalibane. „Am vrut să văd cum merge lucrul la școală, dar nu am avut curaj să merg acolo nedeghizat", îmi spune Sidiqi. „Așa că mi-am lăsat barba să crească și m-am dat drept unul dintre

șoferii mei". A trebuit să meargă deghizat și să viziteze o șosea pe care o construiește compania lui în provincia Badghis, la nord-est de Herat, tot într-o zonă unde talibanii sunt puternici. De fapt, nu toate pericolele vin de la talibani – deși vina cade tot timpul asupra lor –, pentru că în munți există numeroase bande de tâlhari.

Sidiqi spune că, în general, anul acesta e mai bun decât precedentul, deși nu pare pe deplin convins că lucrurile vor continua la fel. Spune că au fost închise 200 de fabrici locale, iar Iranul, unde mulți afgani obișnuiau să meargă la muncă, acordă foarte puține vize. În Afganistan, corupția este generalizată, iar acordarea unui contract e decisă de obicei de suma mitei oferite funcționarilor.

Înțeleg dificultățile lui Sidiqi de a călători prin țară cu orice mijloc de transport în afară de avion, pentru că și eu mă lovesc de aceeași problemă. Am venit în Herat pentru că lunea trecută, pe 4 mai, aviația Statelor Unite a atacat câteva sate din districtul Bala Baluk, provincia Farah, aflată la sud de Herat. Guvernatorul local și sătenii care au supraviețuit au spus că mai mult de 120 de civili au fost uciși. Armata Statelor Unite a negat că au murit într-un număr atât de mare, iar, dacă asta chiar s-a întâmplat, a fost doar din vina talibanilor, care au aruncat grenade în locuințe.

Însă problema constă în faptul că Bala Baluk se află într-o zonă pașTună unde talibanii sunt cunoscuți pentru puterea lor. E prea periculos să merg direct la Bala Baluk, așadar cel mai bun lucru pe care îl pot face e să găsesc un supraviețuitor sau un martor ocular. Credeam că persoanele rănite cel mai grav s-ar putea afla la spitalul din Herat, pentru că e cel mai bun din zonă. Dar s-a dovedit că sunt doar 14 răniți, care se află la spitalul din Farah. Asta ar putea însemna ori că sunt mai puțini morți decât afirmă afganii, ori că bombardamentele au fost atât de intense încât au murit cu toții.

În ciuda faptului că nu mă pot întâlni cu vreun supraviețuitor, găsesc un martor de încredere, un reporter de radio pe nume Farooq Faizy, care a mers la Bala Baluk după atac. El spune că poliției și soldaților din apropiere le era frică de talibani și că i-au spus că e prea periculos să meargă mai departe, dar a stat de vorbă în schimb cu bătrânii satului, spunându-le: „Vorbiți cu noi și noi vom spune lumii". Farooq spune că nu e sigur cine controlează cele trei sate – Gerani, Gangabad și Koujaha – care au fost atacate și e foarte atent la afirmațiile sale. Dar a făcut vreo 70-80 de fotografii care confirmă povestea sătenilor: înfățișează cratere peste tot, sate împânzite de

bombe, trupuri făcute bucăți de explozii, gropi comune, dar niciun semn de pagube provocate de gloanțe, rachete sau grenade.

Bănuiesc că afirmația forțelor militare americane conform căreia satele respective ar fi fost atacate de talibani cu grenade, chipurile pentru că nu-și primiseră partea din profiturile recoltei de mac opiaceu, a fost doar o tactică de amânare. De obicei, forțele militare ale Statelor Unite amână recunoașterea vinei până ce povestea se răcește și mass-media nu mai sunt interesate de ea. „Întâi zici că nu există «nicio poveste»", spune o veche maximă de PR, „apoi că «povestea este veche»". Până la sfârșitul săptămânii, Statele Unite recunoșteau că povestea cu talibanii cu grenade nu a avut, de fapt, surse sigure. O altă ipoteză ar fi fost că lupta a avut loc la 500 de metri depărtare de sat și că talibanii s-au retras prin aceste localități, ceea ce a dus la atacuri aeriene. Farooq Farizy spune că a văzut urme de luptă – două vehicule incendiate care aparținuseră armatei sau poliției afgane și un Humvee american distrus –, dar acestea erau la 7 sau 8 kilometri de locul bombardamentelor. A făcut fotografii ce arată vehiculele afgane distruse – furgonete Ford, cu mitraliere montate pe capotă. Se prea poate ca aceasta să fi fost lupta pentru care armata afgană și consilierii săi americani au cerut sprijin aerian. Ceea ce nu explică niciodată americanii despre Afganistan sau Irak este de ce folosesc ei arme construite pentru al treilea război mondial în sate care nu au depășit încă Evul Mediu – fapt care duce, inevitabil, la un mare număr de victime în rândul civililor.

11 mai 2009

Unul dintre cei mai temuți despoți militari afgani, Faryadi Zardad, era cunoscut pentru jefuirea, violarea, torturarea și uciderea călătorilor pe drumul dintre Kabul și Jalalabad. Într-o peșteră ținea un acolit sălbatic, care putea mușca și sfâșia carnea victimelor; alte persoane captive ori erau ucise, ori mureau din cauza celor suferite, ori se plătea mită pentru eliberarea lor.

Caz unic în rândul despoților militari din Afganistan, Zardad se află în închisoare pentru fărădelegile lui. În 1998, în timp ce talibanii invadau Afganistanul, a fugit în Marea Britanie cu un pașaport fals. În 2000, când a fost demascat de BBC, deținea un restaurant-pizzerie în sudul Londrei, iar în 2005 a fost condamnat la 20 de ani de